

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління та
національної безпеки
Кафедра економічної теорії, інтелектуальної
власності та публічного управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

КРАВЧЕНКО ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК: 351
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРОЮ В УКРАЇНІ**
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

О. М. Кравченко
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи
Дяченко Андрій Васильович
(прізвище, ім'я, по батькові)

кандидат наук з державного управління, доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2021

АНОТАЦІЯ

Кравченко О. М. Становлення та розвиток національної системи управління культурою в Україні. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування – Поліський національний університет, Житомир, 2021 р.

Присвячена магістерська робота дослідженню питань становлення, розвитку та організації національної системи управління культурою в Україні.

У першому розділі проаналізовані поняття, які необхідні для аналізу національної системи управління культурою: культура, мистецтво, сфера культури, культурна політика, культурна діяльність, культурна інституція.

У другому розділі досліджено нормативно-правові акти, які становлять правову основу організації і функціонування національної системи управління культурою, інституційну складову національної системи управління культурою в Україні.

У третьому розділі проаналізовано світовий досвід управління сферою культури. Обґрунтовано найголовніші принципи удосконалення національної системи управління у сфері культури

Ключові слова: культура, культурна інституція, державна політика у сфері культури, національна система управління культурою, державне управління у сфері культури, галузі культури.

SUMMARY

Kravchenko O. Formation and development of the national system of cultural management in Ukraine Qualifying work on obtaining an educational degree Master in specialty 281 «Public management and administration» – Polissia National University, Zhytomyr, 2020.

The master's thesis is devoted to the study of the formation, development and organization of the national system of cultural management in Ukraine.

The first section analyzes the concepts necessary for the analysis of the national system of cultural management: culture, art, culture, cultural policy, cultural activities, cultural institution.

The second section examines the legal acts that constitute the legal basis for the organization and functioning of the national culture management system, the institutional component of the national culture management system in Ukraine.

In the third section the world experience of cultural management is analyzed. The main principles of improving the national management system in the field of culture are substantiated

Key words: culture, cultural institution, state policy in the field of culture, national system of culture management, state administration in the field of culture, culture sphere.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРОЮ	8
1.1. Основні поняття, які необхідні для аналізу національної системи управління культурою	8
1.2. Основні засади державної політики у сфері культури	10
1.3. Теоретичне підґрунтя та методологія дослідження національної системи управління культурою	12
Висновки до розділу	16
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРОЮ В УКРАЇНІ	18
2.1. Історичний аспект за проблемою дослідження	18
2.2. Організаційно – правові основи, інституційна складова національної системи управління культурою в Україні	20
Висновки до розділу	24
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРОЮ В УКРАЇНІ	26
3.1. Світові практики управління сферою культури	26
3.2. Вдосконалення національної системи управління культурою відповідно до європейських стандартів	28
Висновки до розділу	30
ВИСНОВКИ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	34
ДОДАТКИ	42

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми дослідження зумовлена насамперед тією обставиною, що з проголошенням незалежності України та переходом її економіки до ринкових відносин посилились питання вирішення соціальних питань, у тому числі й у сфері культури. Держава зі встановленням незалежності отримала широкі можливості сприяння розвитку української національної культури, яка була і є важливим чинником державотворення та консолідації української нації. Отже, має бути підвищена якість та ефективність національної системи управління діяльності в цій деоі, функціональної результативності роботи органів державного управління культурою, формування на підґрунті сучасних наукових досліджень відповідних методів управління з урахуванням специфіки цієї сфери суспільних відносин.

В. Зеленський «Без культури неможливо уявити державу. Культура – це коріння, яке тримає народ купи, яке живить державу й допомагає їй зростати, розвиватися та долати всі перешкоди на шляху до процвітання. Українська культура на своєму довгому шляху зазнавала утисків, репресій і замовчувань. Проте завдяки подвижницькій праці українських письменників, художників, композиторів та режисерів і українському народові вдалося зберегти рідне слово та віднайти власний культурний код. Українська культура є одним зі стовпів нашої нації. Це наш скарб, який треба не лише берегти, а й примножувати» [1].

Культура - це надзвичайно важливий елемент розвитку держави. Це не тільки дозвілля для громадян, але і своєрідний механізм, що формує ідентичність. Це важлива цінність, яка формує націю, визначає духовний її розвиток, та є показником її самобутності. Саме через культуру утверджуються її духовні та моральні ідеали, втілюються гуманістичні ідеї, загально визнані людські цінності, забезпечується збереження і примноження культурних

надбань. Як свідчить світовий досвід, розвиток і вдосконалення культури є однією з вирішальних умов суспільного й соціального прогресу.

Культура як об'єкт національної системи управління – це сукупність різноманітних матеріальних і духовних цінностей і благ, створених суспільством, що характеризує його певний рівень розвитку в державі. Культурно-мистецькі заходи здійснюються здебільш закладами культури, якими вважаються музеї, театри, філармонії, клубні заклади, демонстратори фільмів, бібліотеки, видавництва, цирку, парки культури та відпочинку, школи естетичного виховання, тощо [2]. «Культура - специфічна сфера суспільного життя, що зумовлюється існуванням таких різноманітних її сторін, властивостей і граней, які не допускають жорсткої впорядкованості чи регламентування. Об'єктом державного управління є сфера культури, яка забезпечує створення, збереження, поширення і засвоєння духовно-культурних цінностей, що становлять культурний здобуток людини і суспільства. [3]. Держава через ефективне управління сферою культури має повноцінно забезпечити реалізацію права громадян на задоволення їх культурних потреб, збереження та примноження національного культурного продукту не тільки традиційними засобами, а й на основі передових інформаційних технологій.

На сучасному етапі сфера культури відчула на собі певні проблеми, пов'язані в основному з недостатнім її фінансуванням і неефективним використанням бюджетних ресурсів, з неузгодженістю між офіційною культурною політикою держави й сучасними тенденціями розвитку культури, практичною відсутністю всебічного аналізу й моніторингу культурної діяльності, невідповідністю законодавства в цій сфері європейським нормам і стандартам та ін. При цьому, однією з основних причин такого стану, є недостатньо високий рівень ефективності державного управління культурою. Таким чином, в Україні є актуальність та важливість проблеми вдосконалення національної системи управління культурою.

Мета і завдання роботи полягає в тому, щоб проаналізувати та дослідити основні засади становлення та розвитку національної системи управління

культурою в Україні, надати пропозиції щодо напрямів та принципів її вдосконалення з урахуванням та адаптації до сучасних умов.

Завдання роботи: 1) виявити теоретичні засади дослідження національної системи управління культурою; 2) розглянути основні засади державної культурної політики; 3) провести огляд теоретичних засад дослідження системи державного управління сферою культури в сучасних умовах; 4) дослідити становлення нормативно-правового регулювання сфери культури з проголошенням незалежності України; 5) визначити інституційну складову механізму національного управління культурою; 6) зробити порівняльний аналіз моделі державного управління у сфері культури з моделями, що використовуються у світових практиках; 7) з'ясувати пріоритетні напрями удосконалення національної системи управління у сфері культури.

Предмет та об'єкт дослідження – організаційні та правові засади національної системи управління культурою в Україні.

Методи дослідження. Використано такі методи дослідження: для визначення основних понять необхідних для дослідження національної системи управління культурою України – метод термінологічного аналізу; для визначення теоретичних основ та методології дослідження державного управління сферою культури в Україні – метод систематизації; для характеристики нормативно-правового регулювання національного управління системою культури – методи узагальнення, порівняльного аналізу та методи структурно-функціонального та інституційного аналізу. Теоретико-методологічною базою дослідження є наукові публікації як вітчизняних, так і іноземних дослідників, що присвячені аналізу різних аспектів державного управління сферою культури. Джерелами дослідження стали нормативно-правові акти України, науково-популярні публікації в засобах масової інформації та офіційні інтернет-представництва.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення дослідження обумовлено його відповідністю до сучасності. Сфера культури стає все більш інтегрована в усі аспекти суспільного життя та економіки, що

вимагає більшої взаємодії між різними рівнями влади та суспільства, а також приватними установами. Усе це є умовою необхідності комплексного аналізу сучасних тенденцій національної системи управління культурою та визначення напрямів та принципів її удосконалення. Прикладною цінністю дослідження є вироблення органам державної влади рекомендацій, основних принципів та напрямів удосконалення національної системи управління культурою для успішного завершення реформи децентралізації.

Апробація результатів наукових досліджень: результати роботи доповідались на науково-практичних конференціях Поліського національного університету.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи – 33 сторінки комп'ютерного набору. Список використаних джерел містить 66 найменувань на 8 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРОЮ

1.1. Основні поняття, які необхідні для аналізу національної системи управління культурою

Для дослідження становлення та розвитку національної системи управління культурою в Україні, насамперед треба розкрити зміст понять та термінів щодо цієї тематики. Це розкриття дасть змогу підвищити якість дослідження та визначить розуміння понять, термінів, категорій.

В Законі України «Про культуру» наявні визначення більшості необхідних для дослідження понять, термінів, категорій, але для більшого розкриття їх змісту, можна застосувати інші підходи [4]. По-перше – це необхідність розкриття поняття «культура». Відповідно до Закону України «Про культуру» - «культура - сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти» [4].

Багатобічність та змістовне обтяження поняття «культура» ускладнює виконання єдиного трактування. С. Безклубенко, досліджуючи феномен культури, зазначає про наявність десятків та сотень його визначень та відсутність одного варіанту. В дослідженнях він розглядає культуру в більш широкому розумінні, як процес: «процес освоєння людиною світу; освоєння людьми довкілля та освоєння людей у довкіллі» [5]. Отже, цей підхід має на увазі безперервний зв'язок, залежність людини від культури і неможливість її існування без культури. Як зазначає М. Лукашевич «у сучасному світі є розуміння культури з позиції діяльнісного підходу. Відповідно, у контексті динаміки, культура– це спосіб діяльності людини, людських спільнот щодо

створення, поширення та збереження матеріальних, соціальних та духовних цінностей, а у контексті статичної – це результати зазначеної діяльності. Таким чином, культура – це надбання людей, що створено їх власним розумом та креативністю, яке закладає фундамент розвитку суспільства як загалом, так і в окремих сферах. При цьому вона поділяється на духовну, соціальну та матеріальну. Духовна культура – це усі ідеї, цінності та сама поведінка, яка орієнтована на всі ці аспекти життя. Матеріальна культура, своєю чергою, заохочує до задоволення потреб суспільства, до технологічної сторони буття. А соціальна – це безпосередньо вже самі відносини між людьми» [6].

До явища «культура» відноситься також мистецтво. З закону випливає, що законодавець бачить мистецтво, як процес переосмислення, що відбувається навколо людини, за допомогою багатьох художніх засобів, які мають у результаті окремими мистецькими сферами. В.Шестак визначає у широкому розумінні: мистецтво – це складова людської культури, обумовлена здатністю людини до образного відображення буття, що являє собою особливий спосіб художнього (духовно-практичного) освоєння дійсності, який втілюється (реалізується) у різних за змістом та формами видах творчої діяльності людини із створення та споживання творчої продукції (витворів мистецтва) [7]. Таким чином, вищезазначене визначення мистецтва дає змогу розглядати його як феномен, що здатний до продукування як самовизначення особистості у світі, так і суспільної ідентифікації.

Наступне поняття, що потребує визначення - «сфера культури». Закон України «Про культуру» не дає визначення поняття «сфера культури», проте містить численні згадки в визначеннях інших понять [4]. Отже, поняття «сфера культури», як і поняття «культура», є збірним щодо сукупності галузевих систем.

За результатами узагальнення наукової літератури сфера культури: сукупність духовних, матеріальних та соціальних цінностей, які становлять культурний здобуток суспільства [8]; мережа закладів культури [9]; система культурних норм [10].

Специфіка сфери культури полягає у способах задоволення естетичних та інформаційних потреб людини. У дослідженні, робимо пропозицію під «сферою культури» розуміти сукупність всіх виявів культури в дійсності, яка може бути систематизована людиною.

Установи, юридичні особи публічного та приватного права, ґрунтуючись на правовому статусі, які здійснюють культурну діяльність з метою продукування культурних товарів та послуг для забезпечення населення культурними благами, їх можна назвати терміном «культурна інституція». Мережа закладів публічного права – публічні бібліотеки, клубні заклади, музеї, концертні зали.

Культурні оператори – поняття, яке є збірним терміном та характеризує робітників сфери культури, мистецтва, креативних індустрій [4]. Під культурними товарами розуміється продукт творчої праці, який наповнений культурним змістом та має на меті задовольнити потреби споживача. Під культурними потребами та інтересами слід розуміти набір культурно-мистецьких вподобань індивіда, які він прагне задовольнити для власного всебічного розвитку та повноцінного існування в суспільстві.

1.2. Основні засади державної політики у сфері культури

За визначенням вченої-соціолога О. Карпуніної «Державна політика у сфері культури – специфічна діяльність держави, спрямована на реалізацію права кожного вільного громадянина вільно брати участь у культурному житті суспільства, виявлення та урахування культурного аспекту в усіх соціально-економічних і технічних проектах, збереження та збагачення культурної самобутності народів при розвитку культурних обмінів» [11]. На думку українського літературознавця І. Дзюби, предметом державної політики у сфері культури є не просто певні групи закладів культури, театри, музеї, бібліотеки тощо, а вся сукупність регульованих соціокультурних процесів та взаємодій,

пов'язаних із створенням, збереженням, розповсюдженням культурних цінностей, їх сприйняттям, а також з організацією дозвілля. Та вважає, що головна мета державної політики у сфері культури незалежної української держави полягає через підтримку культурного життя різних національних груп та культурних інтересів громадян України різних національностей [12].

Формування державності потребує і відповідної національної культурної політики. Від держави та виваженої обгрунтованої політики в галузі культури залежить забезпечення умов для розвитку та діяльності особистості, зміцнення її духовності. Об'єктивними показниками духовного здоров'я суспільства, вирішення проблем як політичних, так і економічних є стан культурного розвитку [13].

До політичних функцій держави, що регулюють внутрішнє життя, одне з важливих місць посідає культурна політика. Після здобуття незалежності головною задачею у цій сфері мала стати така культурна політика, яка б відповідала меті національно-культурного відродження. Важливими завданнями вважалося законодавче забезпечення державного статусу української мови та поширення у всі сфери життя, затвердження історичної державної символіки, відновлення функціонування національної церкви, збереження та розвиток усіх форм народної культури [14].

Виклики перед якими опинилась національна культура після здобуття незалежності:

- зміна політичного та суспільного устрою. Тоталітарна держава перестала існувати, падіння планової економіки, в якій багато десятиліть розвивалась національна культура та виявилась неготовою до життя без державної опіки, управлінської та фінансової.

-зусиллями держави в основному вдалося зберегти мережу закладів культури (бібліотеки, будинки культури, музеї, театри, культурно-освітні заклади), проте механізми державної підтримки культури майже не змінилися [14].

Виклик відкритості та глобалізації національна політика у сфері культури, яка існувала до проголошення незалежності України досліджена в наукових працях М. Гончаренка, В. Чурбанова, І. Столярова інших вчених [15].

Незважаючи на очевидні позитивні зміни в перше десятиліття незалежності такі, як знищення монополії держави на фінансування, управління культурою, відкритість української культури до світу, стало погіршення в 1990 роках фінансового становища у сфері культури, виявилась малопристосованою до конкуренції із західною культурою. Багато закладів припинили своє існування, знизилось відвідування закладів культури, менше купували книжок, час від часу ходили до музеїв, театрів, концертів. Отже, проводилась малоефективна та інертна культурна політика.

Згідно з доповідями авторів С. Здіорука, О. Литвиненка, О. Розумної культурна політика з точки зору європейського підходу надають основні функції, які покладаються на державу: «культура як виконавець дипломатичної місії, культура як національна справа; культура як «інструмент» вирішення супутніх соціально-економічних проблем (розвиток сектору культурних індустрій, вирішення питання зайнятості, інноваційна функція культури, консолідує та стабілізує роль культури на основі міжкультурного діалогу й розвитку міст); культура як засіб реалізації певних програм розвитку; культура як простір громадської активності» [16].

Таким чином культурна політика – це процес публічного врегулювання складових культури, які використовує держава, особи для забезпечення власного чи суспільного розвитку. Вона впливає на ціннісне навантаження всіх процесів, що здійснюється в державі.

1.3. Теоретичне підґрунтя та методологія дослідження національної системи управління культурою

Дослідженням в управлінні культурою продовж різного часу було

приділено увагу українських та зарубіжних дослідників-юристів, а також фахівці теорії державного управління, зокрема, О. А. Гриценко, Т. Кузьйо, Ч. Лендри, В. Я. Малиновський, Ф. Матарассо, Л. О. Сергієнко, В. В. Солодовник, В.І. Шабайлов, Н. Швоб-Докич, С. А. Чукут, Е. Еверітт. Проте, слід зазначити, що комплексних досліджень форм і методів державного управління культурою, механізму їх практичної реалізації відповідними органами держави в культурній сфері не проводилося. В науковій літературі з адміністративного права переважає структурно-аналітичний підхід до проблеми організації й діяльності органів управління культурою, проте не має спеціальних наукових розробок.

Також, у працях учених - адміністративістів і теоретиків права, як В. Б. Авер'янов, О. П. Альохін, К. С. Бельский, Ю.П. Битяк, В. М. Гарашук, І. Є. Дискін, О. А. Задихайло, В. В. Зуй, С. В. Ківалов, В.А. Кобзаненко, В. К. Колпаков, О. Д. Крупчан, Є. Б. Кубко, Б. М. Лазарєв, О. Є. Луньов, А.В. Мазур, В. М. Манохін, В. Я. Настюк, О. П. Орлюк, А. О. Селіванов, Ю. М. Старілов, С.С. Студенікін, Ю. О. Тихомиров, М. М. Тищенко, Ю. С. Шемшученко, В. А. Юсупов, О.М. Якуба та ін. При написанні дисертації з огляду на специфіку предмета дослідження також використовувалися деякі надбання вчених-культурологів і соціологів, як-от В. Г. Афанасьєв, І.Д. Безгін, І. М. Дзюба, Е. А. Орлова та ін.

Визначні зарубіжні науковці, що займалися питаннями державного управління сферою культури були Г. Чартренд та К. Маккогі – ними у 1989 році було запропоновано класифікацію культурних політик, яка ґрунтувалася на ступені орієнтації держави на творчий процес або творчий продукт [17]. Великий внесок у розробку проблем культурної політики зробили зарубіжні аналітики Т. Санделл та Л. Глоор [13] та інші дослідники. На сьогоднішній день в Україні дослідження культурної політики, у частині державного регулювання сфери культури, відбуваються у вигляді аналітичних розвідок – прикладами таких робіт вітчизняних та закордонних дослідників є «Концепція нової національної культурної політики України. Культурний код Східного

партнерства» підготовлена Т. Білецькою, О. Левковою, І. Савчак [19], «Аналітичний звіт щодо стану культури та культурної політики України» здійснений Т. Санделлом, М. Скибою, Л. Глоором, Т. Білецькою [20], «Аналітична доповідь «Економічна привабливість української культури» виконана І. Бураковським, Є. Ангелом, В. Кравчуком, О. Кузяків, В. Мовчан, І. Федець, Т. Яблоновською [20]. Т. Білецька, О. Левкова, І. Савчак запропонували певний набір завдань для культурної політики в Україні та розподіляють ролі у цьому процесі, де державі відводиться найбільша частка обов'язків, проте якщо їх узагальнити, можна твердити, що основним є переосмислення ролі культури, мистецтва, креативної економіки у розвитку держави, використання консолідуючої здатності культури для подолання світоглядної кризи українського суспільства, стимулювання розвитку культурно-мистецької сфери [19]. Т. Санделл, М. Скиба, Л. Глоор, Т. Білецька зазначають характерні особливості сфери культури в Україні: превалювання «напівреформ», політизація мовного питання, відсутність ініціативи на місцевому рівні, незалучення бізнесу до розвитку культури, потужний культурно-мистецький потенціал [18]. Маючи можливість порівнювати з сьогоденням, можна стверджувати, що Україні вдалося подолати деякі виклики, які характеризували країну ще 8 років назад, зокрема створення таких інституцій, як Український інститут, Український культурний фонд та Український інститут книги допомогли монетизувати культурно-мистецький потенціал України, а реформа децентралізації створила передумови для потужного розвитку місцевих ініціатив національного та міжнародного рівнів. А. Мерзляк та Є. Огнар'єв у своєму дослідженні зазначають, що основними рисами управління культурою є централізованість прийняття рішень та вузьке розуміння сфери культури, яке породжує відсутність необхідних інструментів та напрямів управління [21]. Також, дослідники акцентують увагу на трансформації у державному управлінні сферою культури в Україні, які полягають у імплементації міжнародного досвіду. У підтвердження вищезазначеного є ініціатива Асоціації об'єднаних територіальних громад, яка

стосується збору даних про найкращі практики надання культурних послуг. [22]. І. Костиря досліджує культурну політику України в контексті євроінтеграційних процесів, які відбуваються наразі в Україні. У своїх роботах вона приходиться до висновку, що саме потужна культурна політика з чіткими принципами, які ґрунтуватимуться на інтересах і потребах громадян України, здатна протистояти негативним явищам глобалізації. Також дослідниця зауважує на впливі соціокультурного розвитку суспільства на економіку, політику, право тощо, обґрунтовуючи залежність цих сфер від цінностей та культурних стандартів, які переважають в суспільстві [23]. Щодо культурної політики України в європейському просторі є аналітична доповідь С. Здіорука, О. Литвиненка та О. Розумної, де визначається необхідність розробки власної та спільної з Європейським Союзом культурної стратегії, використання культури як інструменту і внутрішньої, і зовнішньої політик держави, надання першочерговості питанням культури, налагодження комунікації з громадянським суспільством, перегляду нормативно-правових актів, що регулюють сферу культуру[24]. 3. Широченко, досліджуючи формотворчий принцип національної ідентичності культурної політики, приходиться до висновку про те, що на порядку денному в питанні державного регулювання сфери культури постає першочергове завдання – створення умов для співіснування різних культурних меншин в Україні, за яких наша полікультурна держава отримає змогу розвиватися, не стикаючись з світоглядними проблемами членів суспільства, які наразі перешкоджають подоланню як економічних, так і гуманітарних проблем. Також дослідник зауважує на необхідності перегляду систему фінансування культури на регіональному рівні та пропонує створення регіональних бюджетів [25]. В. Бойко розглядає регіональний контекст державного управління сферою культури та відзначає важливість контрольно-аналітичної складової управління культурою на місцевому рівні, та обґрунтовує необхідність створення інституцій, які би займалися інформаційно-аналітичною, інформаційно-маркетинговою, рекламною, інформаційно-видавничою діяльністю, та наводить

у приклад Інститут культурних програм Департаменту культури КМДА й Інформаційно-маркетинговий центр Міністерства культури у Житомирській області [26]. В. Шестак розглядає питання адміністративно-правового забезпечення сфери культури та обґрунтовує залежність розвитку мистецтва і повноти реалізації прав громадян у сфері культури від механізмів державного регулювання [27]. Основним із напрямків державного регулювання сфери культури є система фінансування. І. Дубок, досліджуючи робить висновки, що запобігти вразливості сфери культури в умовах нестабільної економічної ситуації в країні може активне залучення приватних коштів до фінансування: спонсорів, меценатів, державно-приватного партнерства [28]. Але залучення приватних коштів не є панацеєю успішності сфери культури в Україні, коли рівень успішності породжується конкуренцією. Побудова справедливої системи розподілу бюджетних коштів в мережі державних культурних інституцій, яка ґрунтуватиметься на конкретних діях та досягненнях, сприятиме розвитку культури загалом. У підсумку на огляд теоретичних засад дослідження державного регулювання сфери культури в Україні в сучасних умовах, впливають такі висновки: 1) дослідники обґрунтовують необхідність створення гуманітарної стратегії держави, яка би враховувала дійсні потреби та інтереси членів українського суспільства; 2) науковцями акцентується увага на перегляді системи, зокрема її механізмів, фінансування культурно-мистецької сфери; 3) наводять аргументи про необхідність визнання першочерговості питань культури як для внутрішньої, так і зовнішньої політики.

Висновки до розділу

Поняттями, які необхідні для аналізу національної системи управління культури в Україні, є такі поняття як культура, мистецтво, сфера культури, культурна політика, культурна діяльність, культурна інституція, культурний оператор, креативна економіка, креативне підприємництво, культурні та креативні індустрії, культурне благо, культурні товари, культурні послуги. Результатом визначення теоретичного підґрунтя дослідження

державного управління сферою культури в Україні, було встановлено однакова позиція наукового середовища в необхідності створення довгострокової культурної стратегії України, яка би враховувала актуальні потреби та інтереси членів суспільства, перегляду системи фінансування культурно сфери та визнання першочерговості питань культури як для внутрішньої, так і зовнішньої політики.

Культурна політика – це процес публічного врегулювання складових культури, які використовує держава, особи для забезпечення власного чи суспільного розвитку. Вона впливає на ціннісне навантаження всіх процесів, що здійснюється в державі.

У підсумку на огляд теоретичних засад дослідження державного регулювання сфери культури в Україні в сучасних умовах, впливають висновки: 1) дослідники обґрунтовують необхідність створення гуманітарної стратегії держави, яка би враховувала дійсні потреби та інтереси членів українського суспільства; 2) науковцями акцентується увага на перегляді системи, зокрема її механізмів, фінансування культурно-мистецької сфери; 3) наводять аргументи про необхідність визнання першочерговості питань культури як для внутрішньої, так і зовнішньої політики.

РОЗДІЛ 2.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРОЮ В УКРАЇНІ

2.1. Історичний аспект за проблемою дослідження

З перших років незалежності Україна розпочала роботу з реставрації культури, яка була покладена на Комісію Верховної Ради з проблем культури й духовного відродження, Міністерство культури, громадські об'єднання, асоціації, академії. До життя почали повертатися здобутки, що досі були під заборонаю. Україна повинна мати своє суспільство, європейське обличчя якого можна буде показати на весь світ. З приводу цього важливо згадати досвід Української Народної Республіки. В. Приходько, міністр юстиції періоду Директорії висловився з цього приводу: «Держава без суспільства в нас була (1917~1919), і вона завалилася під подувом першого вітру. Для повалення української 40-мільйонної держави ворогові досить було мати один корпус війська». Та далі: «Отже, нам треба не тільки політичної боротьби, але й суспільного будівництва. Політичну боротьбу, в ім'я створення української влади, ми мусимо вести безупинно, не вгаваючи... Але одночасно із цією боротьбою треба вести суспільно-визвольну роботу: виконувати нашу господарську й культурну програму». Українське майбутнє неможливе без державного захисту національної культури у максимальному сприянні її розвитку і залежить від реалізації радикальних реформ у культурі.

Також, з проголошенням незалежності держава відчула велику потребу у створенні законодавчої бази у сфері культури.

У цьому напрямку важливим кроком стало прийняття Верховною Радою України 19 лютого 1992 року «Основ законодавства України про культуру» [29].

До надбань незалежної України можна віднести систему державних нагород - Почесної відзнаки, орден Богдана Хмельницького, відзнаки «За мужність», ордени Ярослава Мудрого і княгині Ольги (1992) [30].

Створена система Суспільного телерадіомовлення України Законом України від 18 липня 1997 року № 485/97-ВР «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» [31]. Створена Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення Законом України від 23 вересня 1997 року, [32]. Створена Державна акціонерна компанія «Українське телебачення і радіомовлення» постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 1998 року, яка здійснює свою діяльність на основі Статуту [33].

Великої важливості набуває значення у становленні національної системи управління культурою інформація. Закон України від 2 жовтня 1992 року «Про інформацію» закріплено право на інформацію [34].

З метою підвищення ефективності державної інформаційної політики створено Державне агентство інформації України указом Президента України від 16 вересня 1998 року «Про вдосконалення державного управління інформаційною сферою» [35].

Закон України від 16 листопада 1992 року «Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні» встановлені правові основи діяльності друкованих засобів масової інформації (преси) в Україні [36].

Організація та провадження видавничої діяльності, розповсюдження видавничої продукції врегульовано Законом України від 5 липня 1997 року «Про видавничу справу» [37].

Діяльність в галузі кінематографії урегульовані Законом України від 13 січня 1998 р. «Про кінематографію» [38].

Згідно з Законом України від 13 липня 1978 року «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» проводиться облік, охорона та популяризації пам'яток історії та культури [39]. Утворена Указом Президента України від 9 грудня 1995 року «Про заходи щодо відтворення видатних

пам'яток історії та культури» Комісія з питань відтворення видатних пам'яток історії та культури (Положення) [40].

Правове регулювання діяльності закладів і установ культури.

Загальні засади бібліотечної справи і бібліотечну систему визначає Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27 січня 1995 року [41]. «Положення про державний реєстр національного культурного надбання», атверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 року [42]. Галузь музейної справи - Закон України від 29 червня 1995 року № 249/95-ВР «Про музеї та музейну справу». [43].

Нормативи забезпечення населення клубними закладами затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1998 року «Про нормативне забезпечення населення клубними закладами» затверджені [44].

Закон України від 24 грудня 1993 року «Про національний архівний фонд та архівні установи» [45]. Указ Президента України від 11 жовтня 1994 року «Про національні заклади культури» [46]. Закон України від 17 жовтня 1997 року «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» [47].

Таким чином, внаслідок зміни суспільно-політичного укладу, на фоні збережених позитивних надбань минулих років у період розбудови державності з'явилися зачатки становлення та розвитку національної системи управління культурою.

2.2. Організаційно-правові основи, інституційна складова національної системи управління культурою в Україні

Національна система управління культурою здійснюється в межах норм статті 54 Конституції України [48].

«Національна система управління – це цілеспрямований вплив, необхідний для узгодженої спільної діяльності людей. Управління є необхідною функцією суспільного життя, однією з основних передумов

суспільного розвитку. Його метою є організація спільної діяльності людей, їх окремих груп та організацій, забезпечення координації і взаємодії між ними, а його суттю – здійснення керуючого впливу на певні об'єкти» [49].

Сфера культури включає до себе державні установи, організації, заклади. Отже, очевидно, що розвиток та ефективне функціонування неможливі без єдиної національної системи управління у сфері культури. Ця система повинна заохочувати до розвитку діяльності закладів культури, формувати можливості для становлення нових форм культурної діяльності. Доцільно відзначити, що саме взаємовідносини держави та культури є найголовнішими, вони пов'язані з соціально-економічними та адміністративними особливостями. Відповідно, найбільша відповідальність за розвиток сфери культури покладається на державу, насамперед щодо вдосконалення чинного законодавства. На державне управління покладена функція організації виконання законів не тільки державних органів, але й інших суб'єктів, також організаційно розпорядча функція.

Державне управління у сфері культури полягає у виключній здатності культури до формування ціннісних орієнтирів громадян, особливо в сучасній ситуації, що потребує якнайшвидшої протидії інформаційним війнам, російської анексії Криму, неоголошеній війні у східних регіонах країни. Найважливішими завданнями держави, окрім законодавчих важелів, є сприяння створенню максимально якісного культурного середовища та формування якісного кадрового ресурсу [50].

Доктор наук з державного управління О. Червякова зазначає, що «держава, засобами організаційно-правового механізму, системи інституційного забезпечення повинна створити належні умови для розвитку культурного середовища, яке здатне згуртувати та підвищити рівень самосвідомості українського нації» [51].

Національна система управління у сфері культури включає суб'єкти управління: Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів України; Міністерство культури і туризму України; обласні державні

адміністрації (управління культури); районні державні адміністрації (відділи культури); обласні ради; районні або міські ради; Територіальні громади. Також, Державна архівна служба України, Державний Центр театрального мистецтва імені Леся Курбаса. Об'єкти управління (установи, заклади, організації, які входять до сфери культури та ін.); уся сукупність різноманітних зв'язків, які здійснюються при взаємодії між собою суб'єкт і об'єкт управління.

У сфері культури управлінська діяльність здійснюється системою органів виконавчої влади. Міністерство культури України— колишнє міністерство в Україні, центральний орган виконавчої влади у сфері культури, у що існував під цієї назвою у 1991 - 1995 та 2010 - 2019 роках. Подібний центральний орган виконавчої влади у 1995—2005 роках діяв під назвою «Міністерство культури і мистецтв України», а в 2005 - 2010 - під назвою «Міністерство культури і туризму України». До проголошення незалежності України у 1953 - 1991 роках існував орган під назвою Міністерство культури Української РСР. У 2019 році Міністерство культури було ліквідовано, а його функції були передані Міністерству культури, молоді та спорту України, створеному на базі Міністерства інформаційної політики . У 2020 році(23 березня) новостворене міністерство було перейменоване і отримало назву Міністерство культури та інформаційної політики України [52].

Переважною ланкою виконавчої вертикалі, на яку покладається виконання законів, указів, постанов і рішень уряду, у цілому завдань соціально-економічного розвитку регіонів є регіональні (місцеві) органи виконавчої влади [48]. Вони здійснюють постійний вплив на нижчі рівні влади, об'єкти управління всіх форм власності, економічну, соціальну, гуманітарну та інші функціональні сфери життєдіяльності населення регіону. При цьому відповідно до чинного законодавства, форми й методи їх впливу не можуть бути виключно адміністративними чи економічними у відношенні до органів місцевого самоврядування, оскільки вони здійснюються на основі делегованих повноважень зазначеними органами. Найважливіша функція органів виконавчої влади регіонального рівня полягає в забезпеченні зв'язку центрального

стратегічного рівня управління з процесами, що відбуваються на місцевому рівні. Найважливішими з них є ті, що пов'язані із забезпеченням реалізації прав і свобод людини й громадянина. Через ці органи державного управління здійснюється вплив на об'єкти культурно-мистецької сфери [53].

Отже, національна система управління у сфері культури – це елементи, що існують у сфері культури між суб'єктами управління (відповідними органами державного управління) та об'єктами (відповідні установи, заклади, підприємства, організації, які входять до сфери культури та ін.)

С. Дрожжина зазначає, об'єкт культури у державному управлінні – це фізичні особи, людські спільноти, колективи [54].

Не можна застосовувати стандартні підходи і методи до сфери культури як до сфери державного управління, бо існує певна специфіка. Потрібно виділяти такі напрямки та інструменти державного управління у сфері культури: – заохочення державою розвитку сфери культури, а саме надання фінансової підтримки культурним організаціям і установам, створення державних культурних установ, надання державних грантів; заохочення державою участі в культурному житті всього населення; забезпечення відновлення, захисту, збереження і передачі майбутнім поколінням культурної спадщини держави; просування культури держави за кордоном для забезпечення іміджу; підтримка літератури і мистецтва, кінематографу, театру, цирку, музичної сфери; підтримка культурно-рекреаційних проєктів і просторів; підтримка народного мистецтва і творчості; підтримка культурнопізнавального туризму; здійснення контролю, нагляду та ліцензування в сфері культурної спадщини; підтримка “культурної дипломатії” [55]. Водночас необхідно відзначити, що основою національної системи управління сферою культури є конституційний принцип пріоритету прав та інтересів людини. Він є визначальним для діяльності всіх державних органів та різних організацій [56].

Висновок до розділу

З перших років незалежності Україна розпочала роботу з реставрації культури, яка була покладена на Комісію Верховної Ради з проблем культури й духовного відродження, Міністерство культури, громадські об'єднання, асоціації, академії. До життя почали повертатися здобутки, що досі були під заборонаю. Також, з проголошенням незалежності держава відчула велику потребу у створенні законодавчої бази у сфері культури. У цьому напрямку важливим кроком стало прийняття Верховною Радою України 19 лютого 1992 року «Основ законодавства України про культуру» [29]. Це була програма розвитку національної культури, що практично поривала з минулим, визначала напрямки розвитку культури, надавала їй пріоритетності. Внаслідок зміни суспільно-політичного укладу, на фоні збережених позитивних надбань минулих років у період розбудови державності з'явилися зачатки становлення та розвитку національної системи управління культурою.

Національна система управління культурою здійснюється в межах норм статті 54 Конституції України. Інституційна складова державної політики в сфері культури в національній системі органів управління культурою: Міністерство культури та інформаційної політики, управління культури обласних і районних державних адміністрацій, управління культури органів місцевого самоврядування, тощо.

Вирішення більшості проблем у галузі культури покладається державою на уповноважені органи, головним завданням яких є забезпечення ефективного функціонування галузі на основі пріоритетів державної культурної політики. Саме діяльність системи органів державного управління культурою не відповідає вимогам сьогодення, це стосується як структури системи, так і змісту її діяльності, форм і методів, організації й координації міжгалузевих зв'язків, які вони використовують.

Держава в сьогоденні повинна не тільки спрямовувати культурну діяльність населення, а ще й обов'язково узгоджувати культурні потреби різних верств суспільства. Управління культурою неможливе без

знань, тому що саме інтелектуальні ресурси виокремлюють організації, які відповідально вкладають їх у свою діяльність.

Нагальною є проблема використання методів та способів управління, які не відповідають потребам інтеграції установ культури в ринкову економіку, відповідно неефективно використовуються ресурси, що показує, наскільки формування єдиної ефективної системи управління сферою культури є необхідною умовою для їх перспективного розвитку. Щоб продуктивно управляти культурою, потрібне певне інтегрування контролю і саморегуляції в ній, застосовуючи планування.

Національна система управління культурою перебуває в стадії становлення. Складний процес перебудови, що триває в системі виконавчої влади у сфері культури, він охоплює як центральний так і місцевий рівні і потребує нагального вирішення низки актуальних питань, серед яких: а) вдосконалення чинного законодавства, структури апарату управління; б) забезпечення оптимального співвідношення централізації й децентралізації в державному управлінні культурою; в) організація взаємодії між центральними органами державної виконавчої влади в галузі культури та в інших сферах суспільного життя; г) чітке й оптимальне розмежування функцій і повноважень органів управління культурою різних рівнів.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРОЮ В УКРАЇНІ

3.1. Світові практики управління сферою культури

Л. Максим'як зазначає, що у сучасних умовах державне регулювання сфери культури в Україні має виходити на якісно новий рівень та враховувати європейський досвід [57].

Культура в зарубіжній практиці розглядається не просто як об'єкт управління, а як база для подальшого соціально-економічного зростання держави та відіграє важливу роль у багатьох площинах розвитку держави:

- розвиток інтелектуальних ресурсів (забезпечення зайнятості громадян у творчих секторах, стимулювання інновацій);
- постійний розвиток держави (поширення новітніх цифрових технологій, взаємозв'язок між культурним, економічним та екологічними складниками);
- у соціально спрямованого розвитку економіки (культура є підґрунтям для розвитку економіки через посилення міжкультурного діалогу, збільшення рівня соціальної згуртованості у процесі економічної діяльності, зростання ролі громадського сектору в культурному, соціальному, економічному розвитку держави).

Найбільш поширені концептуальні підходи до державного управління сферою культури в міжнародній практиці, обґрунтовані канадськими дослідниками Г. Шартраном та К. Маккахі:

- політика «помічника» - фінансова підтримка сфери культури здійснюється державою переважно у вигляді «зустрічних» субсидій, що стимулюють приватні та колективні вкладення в цю сферу (США);
- політика «архітектора» - фінансування здійснюється відповідним міністерством або іншим відповідальним органом за сферу культури

державним органом, а культурна політика стає невід'ямною частиною загальної соціальної політики держави, метою якої визначається нарощування культурного рівня населення (Західна Європа, зокрема Франція»;

- політика «інженера» - держава стає власником матеріальної бази сфери культури, а основними цілями культурної діяльності є питання виховання та освіти (Східна Європа);

- політика «мецената» - у державі функціонують ради мистецтв, що мають право на одержання спеціальних державних фондів та розподіл цих коштів між галузями культури й мистецтва та слідкують за невторчання державних інституцій у творчий процес організацій та установ, які таку фінансову допомогу отримують (англосаксонські країни) [58].

Як зазначає Ігнатченко І.Г. найбільш ефективними на сьогоднішній день у зарубіжних державах стали «американська» та «британська» моделі державної культурної політики, які вважаються «ринковими» та полягають у виокремленні конкретних цілей, змісту, характеристик та результатів державної політики у сфері культури. У межах такої політики реалізується принцип політичного невторчання у справи сфери культури та у прийняття рішень у частині розподілу фінансових коштів у межах галузі. Унаслідок такого підходу останнім часом була сформована так звана модель управління сферою культури «на відстані витягнутої руки», яка передбачає прийняття багатьох управлінських рішень у сфері культури за участі незалежних інституцій, наприклад, Національні ради у справах мистецтва (Великобританія), Національний фонд підтримки мистецтва (США).

В сучасних умовах, коли в державах активно впроваджується політика децентралізації, цей процес активно поширюється й на управління сферою культури. У деяких країнах, зокрема Франції, було засновано регіональні дирекції у справах культури, які підпорядковувалися центральним органам влади, а в Данії та Швеції окремі повноваження у сфері культури надавались місцевим органам влади, однак держава залишала за собою право приймати рішення з найважливіших ключових питань. А в низці країн, таких як Австрія,

Бельгія, Німеччина, Швейцарія, навпаки держава здійснює лише незначні координаційні або допоміжні функції в галузі управління сферою культури, а правом приймати рішення у сфері регіональної культурної політики наділені муніципальні адміністрації.

Узагальнена модель державної культурної політики включає в себе п'ять основних елементів:

- сфера управління – сектори та галузі, які вважають «творчими» (наприклад, образотворче мистецтво, виставкова діяльність, теле- і радіомовлення, демонстрація фільмів тощо);
- інструменти – засоби регулювання та підтримки сфери культури (зокрема, субсидії, податкові пільги, врегулювання питань власності);
- інституційна структура -сукупність інститутів, які регулюють взаємовідносини у сфері культури (наприклад, міністерство, управління, служба, департамент тощо);
- процес прийняття рішень – спосіб або метод прийняття рішень з питань, що прямо або опосередковано стосуються сфери культури (консультативно-дорадче прийняття рішення, державна директива, із залученням громадськості, децентралізоване управління та ін.);
- правила, норми, традиції, що визначають взаємодію між вищенаведеними елементами [59].

3.2. Вдосконалення національної системи управління культурою відповідно до європейських стандартів.

Модернізація національної системи управління культурою є нагальним завданням у зв'язку з обранням Україною напряму європейської інтеграції. Перед державою постають нові завдання, цілі, виклики, які потребують всебічного аналізу, узагальнення, систематизації, вироблення дієвих пропозицій, застосування досвіду європейських країн стосовно

вдосконалення національної системи управління культурою. Національне управління культурою повинно відображати демократичну ініціативу до запровадження європейських стандартів управління та державної підтримки культурної сфери.

Порівнюючи модель державного управління у сфері культури з зарубіжними моделями, то на відміну від ефективних зарубіжних моделей, які використовують розвинені держави, в Україні рішення здебільшого мають централізований характер та приймаються відповідними державними структурами. В західних державах просувається принцип децентралізації, застосовується досвід управління на основі консультативно-дорадчого підходу, коли рішення приймають спеціальні ради, фонди, а держава виконує лише роль координації.

Процес децентралізації в Україні розпочато 2014 року, прийняті закони України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) та змін до Бюджетного і Податкового кодексів – щодо фінансової децентралізації. Реформа передбачає відповідальність органів місцевого самоврядування перед жителями – за ефективність своєї роботи, а перед державою – за її законність [60]. У лютому 2016 року розпорядженням Кабінету Міністрів України було схвалено «Довгострокову стратегію розвитку української культури – стратегії реформ», що сприятиме модернізації системи фінансування та економічної підтримки сфери культури, децентралізації управління сферою культури, формуванню національного культурного продукту та створення єдиного інформаційного простору [61].

«Сучасна культурна політика, як і політика в інших сферах суспільного життя, реалізується в умовах трансформації центральних органів влади та децентралізації управління. Стоїть питання розмежування повноважень та відповідальності між центральними органами та структурами місцевого самоврядування стосовно реалізації культурної політики»[62].

До одного з найголовніших принципів удосконалення національної системи управління у сфері культури, можна віднести принцип «оптимального поєднання централізації і децентралізації управлінської діяльності у цій сфері». Саме він передбачає чіткий розподіл функцій, повноважень і відповідальності між місцевими, регіональними і центральними органами управління у сфері культури, усуває дублювання функцій [63].

«Принципдецентралізації – це також принцип чіткого розподілу функцій між центральними органами державної влади і органами місцевого самоврядування державного управління у сфері культури та передбачає передачу основних функцій управління у сфері культури на місця» [64]. В управлінні культурою є й такі завдання, що можуть бути вирішені тільки на загальнодержавному рівні. Для того щоб цілеспрямовано вирішувати стратегічні питання культурного розвитку, необхідно спиратися на відповідну концепцію розвитку національної культури. сконцентрований основний науковий, експертний потенціал, здатний забезпечити обґрунтування теоретичних проблем, провести необхідні дослідження соціокультурної ситуації в країні чи в окремих регіонах» [65].

Висновок до розділу

Модернізація національної системи управління культури є нагальним завданням у зв'язку з обранням Україною напряму європейської інтеграції. Перед державою постають нові завдання, цілі, виклики, які потребують всебічного аналізу, узагальнення, систематизації, вироблення дієвих пропозицій, застосування досвіду європейських країн стосовно вдосконалення національної системи управління культурою. Національне управління культурою повинно відображати демократичну ініціативу до запровадження європейських стандартів управління та державної підтримки культурної сфери.

Сучасний стан національної системи управління культурою в Україні визначається трансформаційними процесами та адаптацією до європейських

стандартів. Запроваджується реформа децентралізації, в наслідок чого відбуваються певні зміни: збільшення повноважень органів місцевого самоврядування та рівень їх відповідальності, що спонукає приймати рішення безпосередньо від запиту членів громади; взаємодія з центральною владою наразі має нести рекомендаційний характер - у випадку надходження з боку центральних органів виконавчої влади наказів, розпоряджень або положень орган місцевого самоврядування має вирішувати у якій мірі та у який спосіб є доречним виконання цих рекомендацій з огляду на специфіку та інтереси населеного пункту. Процес об'єднання територіальних громад не завершений, також є складності перехідного етапу реформи децентралізації.

«Отже, для успішного завершення децентралізації державного управління у сфері культури необхідна реалізація принципів: оптимального поєднання централізації і децентралізації національної системи управління культурою» [66].

ВИСНОВКИ

Досліджуючи підходи, які існують в національній системі управління культурою, визначені основні елементи державної культурної політики, Характеризуються основні складові частини національної системи державного управління сферою культури в Україні. Обґрунтовуються пріоритетні напрями та принципи реформування національної системи управління культурою з урахуванням зарубіжного досвіду та адаптації до сучасних умов в цій сфері.

Поняттями, які необхідні для аналізу національної системи управління культури в Україні, є такі поняття як культура, мистецтво, сфера культури, культурна політика, культурна діяльність, культурна інституція, культурний оператор, креативна економіка, креативне підприємництво, культурні та креативні індустрії, культурне благо, культурні товари, культурні послуги. Результатом визначення теоретичного підґрунтя дослідження державного управління сферою культури в Україні, було встановлено однакова позиція наукового середовища в необхідності створення довгострокової культурної стратегії України, яка би враховувала актуальні потреби та інтереси членів суспільства, перегляду системи фінансування культурно сфери та визнання першочерговості питань культури як для внутрішньої, так і зовнішньої політики.

Отже, розвиток та ефективне функціонування неможливі без єдиної національної системи управління культури. Вирішення більшості проблем у галузі культури покладається державою на уповноважені органи, головним завданням яких є забезпечення ефективного функціонування галузі на основі пріоритетів державної культурної політики. Саме діяльність системи органів державного управління культурою не відповідає вимогам сьогодення, це стосується як структури системи, так і змісту її діяльності, форм і методів, організації й координації міжгалузевих зв'язків, які вони використовують.

Нагальною є проблема використання методів та способів управління, які не відповідають потребам інтеграції установ культури в ринкову економіку,

відповідно неефективно використовуються ресурси, що показує, наскільки формування єдиної ефективної системи управління сферою культури є необхідною умовою для їх перспективного розвитку. Щоб продуктивно управляти культурою, потрібне певне інтегрування контролю і саморегуляції в ній, застосовуючи планування.

Удосконалення національної системи управління культурою є пріоритетним завданням у зв'язку з обранням Україною наряду європейської інтеграції. Перед державою постають нові завдання, цілі, виклики, які потребують всебічного аналізу, узагальнення, систематизації, вироблення дієвих пропозицій, застосування досвіду європейських країн стосовно вдосконалення національної системи управління культурою. Національне управління культурою повинно відображати демократичну ініціативу до запровадження європейських стандартів управління та державної підтримки культурної сфери. Сучасний стан національної системи управління культурою в Україні визначається трансформаційними процесами та адаптацією до європейських стандартів. Запроваджується реформа децентралізації, в наслідок чого відбуваються певні зміни: збільшилися повноваження органів місцевого самоврядування, в зв'язку з цим зріс рівень їх відповідальності, що спонукає приймати рішення безпосередньо від запиту членів громади. Взаємодія з центральною владою має нести рекомендаційний характер - у випадку надходження з боку центральних органів виконавчої влади наказів, розпоряджень або положень орган місцевого самоврядування має вирішувати у якій мірі та у який спосіб є доречним виконання цих рекомендацій з огляду на специфіку та інтереси населеного пункту. Процес об'єднання територіальних громад не завершений, також є складності перехідного етапу реформи децентралізації. Таким чином, для вдосконалення пріоритетних напрямів національної системи управління культурою шляхом децентралізації необхідна реалізація принципів: оптимального поєднання централізації і децентралізації національної системи управління культурою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В.Зеленський офіційне інтернет-представництво <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-vidznachiv-derzhavnimi-nagorodami-praciv-65041> 09.11.2020 (дата звернення: 14.02.2021).
2. Городецька І.А. Адміністративне право <http://sipl.com.ua/wp-content/uploads/2015/07/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1B8-2015.pdf> (дата звернення: 14.02.2021).
3. Культура як соціальний феномен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studopedia.su/4_50469_ponyattya-kulturi-v-sotsiologii.html.
4. Про культуру : Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (дата звернення: 14.02.2021).
5. Безклубенко С. Д. Про поняття культура та культуру визначення понять. Культура і мистецтво у сучасному світі. 2013. №. 14. С. 6–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kmss_2013_14_3 (дата звернення: 14.02.2021).
6. Лукашевич М. Соціологія: Загальний курс: Підручник/ Микола Лукашевич, Микола Туленков,. - 2-е вид.. - К.: Каравела, 2006. - 407 с.
7. Шестак В.С. Мистецтво та структура мистецької діяльності як об'єкти адміністративно-правового забезпечення. Право і Безпека. 2012. № 4. С. 112-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_4_26 (дата звернення: 15.02.2021).
8. Фесенко Н. С. Державне регулювання розвитку культури на регіональному рівні: автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. держ. упр.: спец. 25.00.02 “Механізми державного управління”. Харків, 2006. 18 с.
9. Копієвська О. Р. Проблеми реалізації культурної функції в республіці Білорусь // Часопис Київського університету права. 2007. № 4. С. 32—38.
10. Батіщева О. С. Державне управління розвитком національної культури в умовах глобалізації : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. держ. упр. : спец. 25.00.01 “Теорія та історія державного управління”. Львів, 2007. 20 с.
11. Карпухина О. Н. Культурная политика государства в условиях реформирования общества: автореф. дис. ... д. социолог. н. М., 1997. С. 16.

12. Дзюба І. Між культурою і політикою. К.: Сфера, 1998. 372 с. 8.
Дрожжина С. В. Культурна політика сучасної полікультурної України: соціальнофілософський та правовий аспекти. Донецьк, 2005. 196 с.

13. Аналітичний звіт щодо стану культури та культурної політики України. Культура і Креативність: веб-сайт URL: [https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/DOCS/_EaP%20Culture%20Base-line%20Report%20UKRAINE%20\(Ukrainian\).pdf](https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/DOCS/_EaP%20Culture%20Base-line%20Report%20UKRAINE%20(Ukrainian).pdf) (дата звернення: 15.02.2021).

14. Малімон В.І. Проблеми державної культурної політики в Україні на сучасному етапі розвитку суспільства / В. І. Малімон // Університетські наукові записки. - 2008. - № 4. - С. 355-360. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2008_4_75.

15. Карлова В.В. Державна політика у сфері культури: сутність та особливості реалізації в сучасних умовах. - Рукопис. http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/c0b180d0-fb5f-4223_8391-044eb1791314.pdf.

16. Здіорук С. І., Литвиненко О. М., Розумна О. П. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2012. 64 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/201302/Kultura_Zdioruk-beb1d.pdf (дата звернення: 15.02.2021).

17. Chartrand H. H., McCaughey C. The Arm's Length Principle And The Arts: An International Perspective-Past, Present And Future. Washington, 1989. URL:<https://www.americansforthearts.org/by-program/reports-and-data/legislationpolicy/naappd/the-arms-length-principle-and-the-arts-an-international-perspectivepast-present-and-future> (Last accessed: 15.02.2021).

18. Аналітичний звіт щодо стану культури та культурної політики України. Культура і Креативність: веб-сайт URL:https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/DOCS/_EaP%20Culture

%20Base-line%20Report%20UKRAINE%20(Ukrainian).pdf (дата звернення: 15.02.2021).

19. Концепція нової національної культурної політики України. Культурний код Східного партнерства. Центр культурного менеджменту: вебсайт URL: http://www.kultura.org.ua/wp-content/uploads/FINALConcept_RoadMap_UA_Culture-Coding-EaP.pdf (дата звернення: 16.02.2021).

20. Економічна привабливість української культури : аналітична доповідь. Київ : ФОП Лопатіна О. О., 2019. 112 с. URL:http://www.ier.com.ua/files/publications/Special_research/2019_UCF_report_full.pdf (дата звернення: 17.02.2021).

21. Мерзляк А. В., Огнар'ов Є. С. Державне управління сферою культури: вітчизняний та зарубіжний досвід. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2017. № 1(17) URL:[http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/201701\(17\)/index.html](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/201701(17)/index.html) (дата звернення: 20.02.2021).

22. Кращі практики надання культурних послуг: опитування для об'єднаних громад. Асоціація ОТГ : веб-сайт URL:https://hromady.org/%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%89%D1%96%D0%BF%D1%80%0%B8%D1%85%D0%BF%D0%BE/?fbclid=IwAR2h1tRtL7au7EgkXB_S50dmZqeflOdLuXJWj44S0umBxmz7LaW2g0wiw (дата звернення: 21.02.2021).

23. Костиця І. О. Культурна політика України в умовах євроінтеграції. Гілея: науковий вісник. 2018. № 131. С. 384–387. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_131_102 (дата звернення: 21.02.2021).

24. Здіорук С. І. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті:аналіт.доп.Київ:НІСД,2012.64с.URL:https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-02/Kultura_Zdioruk-beb1d.pdf (дата звернення: 21.02.2021).

25. Широченко З. В. Культурна політика держави – формотворчий принцип її національної ідентичності. Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. 2007. № 2(20). С. 102–105. URL:<https://ela.kpi.ua/handle/123456789/8651> (дата звернення: 21.02.2021).

26. Бойко В. І. Вплив державного регулювання на регіональний розвиток сфери культури в умовах децентралізації управління. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2016. № 2 (34). С. 69–73. URL:http://old.bumib.edu.ua/sites/default/files/visnyk/17_11.pdf (дата звернення: 21.02.2021).

27. Шестак В. С. Мистецтво та структура мистецької діяльності як об'єкти адміністративно-правового забезпечення. Право і безпека : наук. журн. 2012. № 4(46). С.112116. URL:http://old.pb.univd.edu.ua/?action=publications&pub_name=pravo_i_bezpeka&pub_id=305974&mid=8&year=2012&pub_article=311705 (дата звернення: 21.02.2021).

28. Дубок І. П. Джерела фінансування сфери культури в Україні та напрями їх розширення. Вісник НАДУ. 2015. № 2. С. 63–70. URL:<http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/06/10.pdf> (дата звернення: 21.02.2021).

29. Основи законодавства України про культуру: Закон України від 14 лютого 1992 р. №2117-ХІІ/ Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12#> (дата звернення: 21.02.2021).

30. Історія культури України / В. А. Бокань та ін. — К., 1993. — Ч. I; 1994. —п.ч.

31. Закон України від 18 липня 1997 р. № 485/97-ВР «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/485/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.02.2021).

32. Закон України від 23 вересня 1997 р. «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>(дата звернення: 23.02.2021).

33. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 1998 р. N 1514 «Про утворення Державної акціонерної компанії "Українське телебачення і радіомовлення» <https://ips.ligazakon.net/document/view/kp981514> (дата звернення: 23.02.2021).

34. Закон України від 2 жовтня 1992 року «Про інформацію» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 23.02.2021).

35. Постанова Верховної Ради України про Указ Президента України «Про вдосконалення державного управління інформаційною сферою» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347-14#Text> (дата звернення: 23.02.2021).

36. Закон України від 16 листопада 1992 року «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text> (дата звернення: 23.02.2021).

37. Закон України від 5 липня 1997 року «Про видавничу справу» http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/Z970318.html (дата звернення: 23.02.2021).

38. Закон України від 13 січня 1998 р. «Про кінематографію» http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ed_2007_12_20/Z980009.html (дата звернення: 23.02.2021).

39. Закон України від 13 липня 1978 р. «Про охорону і використання пам'яток історії та культури» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3600-09#Text> (дата звернення: 23.02.2021).

40. Указ Президента України від 9 грудня 1995 р. «Про заходи щодо відтворення видатних пам'яток історії та культури» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1138/95#Text> (дата звернення: 23.02.2021).

41. Закон України від 27 січня 1995 року «Про бібліотеки і бібліотечну справу», <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 23.02.2021).

42. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 1992 року «Положення про державний реєстр національного культурного надбання» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-92-%D0%BF> (дата звернення: 24.02.2021).

43. Закон України від 29 червня 1995 року № 249/95-ВР «Про музеї та музейну справу» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.02.2021).

44. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1998 року «Про нормативне забезпечення населення клубними закладами» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1775-98-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.02.2021).

45. Закон України від 24 грудня 1993 року «Про національний архівний фонд та архівні установи» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 24.02.2021).

46. Указ Президента України від 11 жовтня 1994 року «Про національні заклади культури» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587/94#Text> (дата звернення: 24.02.2021).

47. Закон України від 17 жовтня 1997 року «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.02.2021).

48. Конституція України /Верховна Рада України: Закон України від 28 черв. 1996р.№254к/96-ВРURL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.02.2021).

49. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Державне та регіональне управління»<http://dspace.wunu.edu.ua/retrieve/14482/%D0%9E%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20A%D1%82%20%D0%94%D0%A0%D0%A3.pdf>.

50. Ивашкин М. В., Короткова, Г. К. Сфера культуры как объект управления и ее роль в развитии социально-экономических отношений общества // Вестник ТО-ГУ. 2011. № 1(20). С. 201.

51. Інституційна складова механізму державного управління у сфері культури / О. В. Червякова // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. - 2017. - № 2. - С. 17-23. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2017_2_6.

52. Вікіпедія: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B.

53. Закон України про місцеві державні адміністрації // ВВР України. – 1999. – № 20-21. – Ст. 190. (дата звернення: 25.02.2021).

54. Дрожжина С. В. Культурна політика як проблема сучасного соціокультурного процесу : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. філос. н. : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія і філософія історії». Донецьк, 2004. 17 с.

55. Кармышев Ю. А. Новые инструменты в системе государственного управления региональным инновационным развитием // Социально-экономические явления и процессы. 2013. № 8. С. 49—57.

56. Понкин И. В. Особенности управления в области культуры // Муниципальная экономика и управление. 2014. № 28.

57. Максим'як Л. Л. Державне управління у сфері культури: європейський досвід для України : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.01. Львів, 2011. 20 с.

58. Дорош Т.Л. Основні принципи державного управління сферою культури / Т.Л.Дорош// Акт.пробл.держ.упр.-2011.-32(240).-с.149-156.

59. Ігнатченко І.Г. Особливості реалізації державної політики України у сфері культури: сучасний стан та світові стандарти / І.Г. Ігнатченко // Теорія і практика правознавства. – 2013. – Вип.1 – Режим доступу: [http // nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_1_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_1_16)/(дата звернення: 25.02.2021).

60. Реформа децентралізації <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення: 25.02.2021).

61. Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури - стратегії реформ: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 лют. 2016 р. № 119-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80> (дата звернення: 25.02.2021).

62. Реформа системи державного управління та місцевого самоврядування в Україні: стан, виклики, перспективи здійснення: наук. доп. / авт. кол.; за заг. ред. В.С. Куйбіди. — К.: НАДУ, 2018. — 180 с.

63. Соціальна і гуманітарна політика: підручник / [авт. кол.: В.П. Трощинський, В.А. Скуратівський, М.В. Кравченко та ін.]; за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського. — К.: НАДУ, 2016 — 792 с.

64. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація: монографія / Відп. ред. Н.Р. Нижник; Кол. авт.: В.Б. Авер'янов, І.А. Грицяк, С.Д. Дубенко та ін. — К.: Видво УАДУ, 1997. — 448 с.

65. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://niss.gov.ua/publikacii/poslannuaprezidenta-ukraini> (дата звернення: 25.02.2021).

66. П. К. Ситник, д. філос. н., професор, професор кафедри соціальної і гуманітарної політики, Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ ORCID ID: 0000H0002H8361H888X. (дата звернення: 27.02.2021).